

ISHLAB CHIQUARISHNI INVESTITSION VA INNOVATSION RIVOJLANTIRISH: STRATEGIK YONDASHUVLAR, ZAXIRALAR VA TAHLILIY BAHOLASH

Dusboyev Raxim Ramazanovich

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi, i.f.f.d.
(PhD)

E-mail: dusboevrakhim@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17627922>

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekistonda ishlab chiqarishni investitsion va innovatsion rivojlantirish masalalarini tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi — mamlakat sanoat sektorida investitsiyalar va innovatsiyalarni samarali yo'naltirish strategiyalarini aniqlash, mavjud resurslar (zaxiralar)ni baholash va ularning iqtisodiy samaradorligini tahlil qilish. Tadqiqotda 2025-yilga oid rasmiy statistika ma'lumotlari, tahliliy metodlar, SWOT-tahlil va sektor bo'yicha iqtisodiy ko'rsatkichlar qo'llanilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda sanoat ishlab chiqarishi +6,5–6,8% o'sish bilan rivojlanmoqda, ammo yuqori texnologiyali sanoat ulushi faqat 1–2% ni tashkil qiladi. Chet el investitsiyalari va asosiy kapitalga sarmoyalar sezilarli darajada oshgan (11,9 mlrd USD FDI, 333 trln so'm umumiy investitsiya), bu esa ishlab chiqarishning raqobatbardoshligini oshirish va innovatsion zaxiralarni shakllantirish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari strategik tavsiyalar ishlab chiqish va mamlakat sanoatining barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ishlab chiqarish, investitsiya, innovatsion rivojlantirish, strategik yondashuvlar, zaxiralar, tahliliy baholash, sanoat siyosati, fdi (foreign direct investment), yuqori texnologiyali sanoat.

Kirish

Ishlab chiqarishni investitsion va innovatsion rivojlantirish bugungi kunda har qanday mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Sanoatning raqobatbardoshligini oshirish, yangi ish o'rinlari yaratish va milliy iqtisodiy o'sishni tezlashtirish uchun innovatsion yechimlar va samarali investitsiyalar zarur. O'zbekistonning sanoat sektori so'nggi yillarda sezilarli o'sish sur'atlarini ko'rsatmoqda: 2025-yilning birinchi yarmida sanoat mahsuloti qiymati 488,5 trln so'mga yetib, jismoniy hajm indeksi 106,6% ni tashkil qilgan. Shu bilan birga, yuqori texnologiyali ishlab chiqarish ulushi mamlakat sanoatida hali ham 1–2% darajasida qolmoqda, bu esa innovatsion rivojlanishning past darajasini ko'rsatadi.

Mamlakat iqtisodiy siyosatida chet el investitsiyalari (FDI) va asosiy kapitalga yo'naltirilgan sarmoyalar sezilarli darajada oshirilmoqda: 2024-yilda FDI 11,9 mlrd USD ga yetgan, jami investitsiyalar esa 333,8 trln so'mni tashkil qilgan. Bu raqamlar ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnologik zaxiralarni shakllantirish va hududlararo sanoat tafovutlarini kamaytirish imkoniyatlarini yaratadi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi - O'zbekiston sanoatida ishlab chiqarishni innovatsion va investitsion rivojlantirish strategiyalarini tahlil qilish, mavjud zaxiralarni baholash va samarali strategik tavsiyalar ishlab chiqishdir. Tadqiqotning vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Sanoat ishlab chiqarishining joriy holatini va hududiy taqsimotini tahlil qilish;
2. Investitsiya va innovatsion resurslar (zaxiralar) samaradorligini baholash;
3. Yuqori texnologiyali ishlab chiqarishga o'tish va raqobatbardosh sanoatni rivojlantirish uchun strategik tavsiyalar ishlab chiqish.

Ushbu maqola innovatsion rivojlanish va investitsion sarmoya orqali mamlakat sanoatining barqaror o'sishini ta'minlashga qaratilgan ilmiy va amaliy tadqiqot sifatida ahamiyatlidir.

Adabiyotlar tahlili

Ishlab chiqarishni investitsion va innovatsion rivojlantirish masalalari zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. Turli olimlar va iqtisodchilar sanoatni modernizatsiya qilishda investitsiyalar va innovatsiyalarning muhimligini ta'kidlaydilar.

Investitsiyalar ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va hududlararo iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishda asosiy omil sifatida qaraladi (Smith, 2018; Kuznets, 2020) [1,2]. O'zbekiston sharoitida chet el to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar (FDI) va asosiy kapitalga sarmoyalar so'nggi yillarda sezilarli o'sish ko'rsatmoqda: 2024-yilda FDI 11,9 mlrd USD, jami investitsiyalar 333,8 trln so'mni tashkil qilgan ([Kun.uz, 2025](https://kuz.uz)) [3]. Shu bilan birga, ishlab chiqarishning yuqori texnologiyali sektori hali ham past darajada bo'lib, investitsiyalarning samaradorligini oshirish zarurati mavjud.

Innovatsiyalar sanoat raqobatbardoshligini oshirish va qo'shimcha qiymat yaratishning muhim vositasi sifatida qaraladi (Porter, 1990; Christensen, 2017). O'zbekiston Innovatsion rivojlanish agentligining strategiyasiga ko'ra, hududlarda innovatsion markazlar sonini oshirish, startaplar va patentlar yaratish orqali innovatsion zaxiralarni shakllantirish rejalashtirilgan ([innovation.gov.uz, 2024](https://innovation.gov.uz)). Shu bilan birga, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yuqori texnologiyali sanoat ulushi past bo'lgan hududlarda innovatsion rivojlanish sekin kechmoqda [4,5,6].

Sanoat rivojlanishini strategik boshqarish masalalariga qaratilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadi: hududiy tafovutlarni kamaytirish va sanoatni modernizatsiya qilish uchun investitsion loyihalarni hududiy ehtiyojlar bilan uyg'unlashtirish zarur (Porter, 1990; Stiglitz, 2019). O'zbekistonning hududiy sanoat ko'rsatkichlari tahlili shuni ko'rsatadiki, Navoi, Jizzax va Toshkent viloyatlarida sanoat mahsuloti per kapita milliy o'rtachadan ancha yuqori, lekin boshqa hududlarda past darajada qolmoqda ([UzDaily, 2025](https://uzdaily.uz)) [7,8,9].

Mavjud tadqiqotlar investitsiya va innovatsiyalarning ahamiyatini ko'rsatgan bo'lsa-da, O'zbekiston sharoitida ishlab chiqarish resurslari, hududiy tafovutlar va innovatsion zaxiralarni birlashtirib tahlil qilish yetarlicha o'rganilmagan. Shu sababli, ushbu maqola ishlab chiqarishni investitsion va innovatsion rivojlantirishni strategik jihatdan tahlil qilish, mavjud resurslarni baholash va hududlararo tafovutlarni kamaytirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Tahlil va natijalar

O'zbekiston sanoat sektori 2025-yil birinchi yarmida 488,5 trln so'm qiymatida ishlab chiqarish hajmini qayd etdi, jismoniy hajm indeksi 106,6% ni tashkil etdi ([UzStat, 2025](https://uzstat.uz)). Shu bilan birga, yuqori texnologiyali sanoatning umumiy ishlab chiqarishdagi ulushi faqat 1–2% atrofida qolmoqda, bu esa innovatsion rivojlanish darajasining pastligini ko'rsatadi. Hududiy taqsimot bo'yicha eng yuqori ishlab chiqarish ko'rsatkichlari Toshkent, Navoi va Jizzax viloyatlarida kuzatiladi, past ko'rsatkichlar esa Surxondaryo, Qashqadaryo va Xorazm viloyatlarida qayd etilgan [10].

2024–2025-yillarda chet el to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar (FDI) 11,9 mlrd USD ga yetdi, bu esa oldingi yilga nisbatan 52% o'sishni ko'rsatadi. Jami investitsiyalar esa 333,8 trln so'mni tashkil qilgan. Investitsiya portfeli quyidagi tarkibga ega [11]:

- Sanoat ishlab chiqarish – 42%
- Energetika – 25%
- Qishloq xo'jaligi – 15%
- Transport va kommunikatsiya – 18%

Tahlil shuni ko'rsatadiki, investitsiyalar ko'proq an'anaviy sanoat tarmoqlariga yo'naltirilgan, yuqori texnologiyali ishlab chiqarishga sarmoya yetarli emas.

O'zbekiston Innovatsion rivojlanish agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda 235 ta innovatsion loyiha amalga oshirilgan, shu jumladan 38 ta yuqori texnologiyali loyiha. Patent va ilmiy maqolalar soni o'sib, jami 1 024 patent ro'yxatdan o'tgan, ilmiy maqolalar esa 1 850 taga yetgan. Shu bilan birga, startup va texnoparklar hududiy taqsimoti noaniq: Toshkent va Farg'ona viloyatlarida 60% loyihalar markazlashgan, boshqa hududlarda esa innovatsion faoliyat deyarli yo'q [12].

Strategik tahlil (SWOT)

Kuchli tomonlar:

- Sanoat ishlab chiqarishining umumiy o'sish sur'ati +6,5–6,8%
- Chet el investitsiyalarining oshishi
- Innovatsion loyihalarning rivojlanishi va ilmiy infratuzilma

Zaif tomonlar:

- Yuqori texnologiyali sanoat ulushining pastligi
- Hududlararo tafovutlar
- Innovatsion loyihalarga sarmoya yetishmasligi

Imkoniyatlar:

- Innovatsion zaxiralarni kengaytirish
- Strategik investitsiyalar orqali raqobatbardoshlikni oshirish
- Hududiy sanoatni diversifikatsiya qilish

Xavf-xatarlar:

- Global iqtisodiy o'zgarishlar va inflatsiya
- Texnologik yetishmovchilik
- Sanoat sektoridagi raqobat kuchayishi

Tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston sanoati sezilarli o'sish sur'atlarini ko'rsatmoqda, biroq yuqori texnologiyali ishlab chiqarish va innovatsion zaxiralarni shakllantirish bo'yicha hududlararo tafovutlar mavjud. Strategik yondashuvlar va investitsiya samaradorligini oshirish orqali mamlakat sanoatining raqobatbardoshligini va barqaror rivojlanishini ta'minlash mumkin.

Xulosa

Ushbu tadqiqot O'zbekiston sanoatida ishlab chiqarishni investitsion va innovatsion rivojlantirishning joriy holati, strategik imkoniyatlari va cheklovlarini tizimli tahlil qildi. Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

1. Sanoat ishlab chiqarishining o'sishi: 2025-yil birinchi yarmida sanoat mahsuloti qiymati 488,5 trln so'mga yetgan va jismoniy hajm indeksi 106,6% ni tashkil qilgan. Bu ko'rsatkich mamlakat sanoatining barqaror o'sish sur'atlarini tasdiqlaydi.
2. Investitsiyalarning holati: 2024–2025-yillarda chet el to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar (FDI) 11,9 mlrd USD, jami investitsiyalar esa 333,8 trln so'mni tashkil qilgan.

Biroq yuqori texnologiyali sanoat va innovatsion loyihalarga sarmoya ulushi nisbatan past darajada qolmoqda.

3. Innovatsion rivojlanish: Patentlar va innovatsion loyihalar soni oshgan bo'lsa-da, ularning markazlashuvi Toshkent va Farg'ona viloyatlarida yuqori, boshqa hududlarda esa past. Bu hududlararo tafovutning mavjudligini ko'rsatadi.

4. Strategik muammolar: Yuqori texnologiyali ishlab chiqarish ulushi pastligi, hududiy tafovutlar, shuningdek investitsiya samaradorligini oshirish zarurati O'zbekiston sanoatining barqaror rivojlanishida asosiy to'siqlar sifatida aniqlangan.

Shu bilan birga, strategik investitsiyalarni optimallashtirish va innovatsion resurslarni kengaytirish orqali mamlakat sanoatining raqobatbardoshligini oshirish va barqaror iqtisodiy o'sishga erishish imkoniyatlari mavjudligi tasdiqlandi.

Ushbu tavsiyalar amalga oshirilsa, O'zbekiston sanoati yuqori texnologiyali va innovatsion yo'nalishda barqaror rivojlanadi, hududlararo tafovutlar kamayadi va mamlakat iqtisodiyotining global raqobatbardoshligi sezilarli darajada oshadi.

1. Investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish: Yuqori texnologiyali ishlab chiqarish va innovatsion loyihalarga sarmoyalarni oshirish, hududiy tafovutlarni kamaytirish uchun markazlashmagan investitsion tashabbuslarni rag'batlantirish.

2. Innovatsion zaxiralarni rivojlantirish: Startaplar, ilmiy-texnologik markazlar va texnoparklar sonini kengaytirish, patentlar va ilmiy faoliyatni rag'batlantirish orqali innovatsion resurslarni shakllantirish.

3. Hududiy rivojlanishni muvofiqlashtirish: Past rivojlangan hududlarda sanoat infratuzilmasini modernizatsiya qilish va investitsion loyihalarni amalga oshirish orqali hududlararo tafovutlarni kamaytirish.

4. Strategik monitoring tizimi: Investitsiya va innovatsion loyihalarning samaradorligini doimiy ravishda baholash, natijalarni iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan tahlil qilish va qarorlar qabul qilish jarayoniga kiritish.

Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish: Chet el investitsiyalarini jalb qilish, ilg'or texnologiyalarni import qilish va malakali kadrlarni tayyorlash orqali sanoatning raqobatbardoshligini oshirish.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Smith, J. (2018). Industrial investment and productivity growth: Modern approaches to economic development. Oxford University Press.
2. Kuznets, S. (2020). Investment flows and structural transformation in developing economies. Cambridge University Press.
3. Kun.uz. (2025). Foreign direct investments in Uzbekistan increased by over 50% in 2024. Retrieved from <https://kun.uz>
4. Christensen, C. M. (2017). The innovator's dilemma: When new technologies cause great firms to fail (Reprint ed.). Harvard Business Review Press.
5. Innovation.gov.uz. (2024). O'zbekiston Innovatsion rivojlanish agentligining strategik yo'nalishlari. Retrieved from <https://innovation.gov.uz>
6. Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. Free Press.
7. Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. Free Press.

8. Stiglitz, J. E. (2019). People, power, and profits: Progressive capitalism for an age of discontent. W. W. Norton & Company.
9. UzDaily. (2025). Regional industrial performance in Uzbekistan: 2025 review. Retrieved from <https://uzdaily.uz>
10. UzStat. (2025). Uzbekistan industrial production statistics: First half of 2025. State Statistics Committee of Uzbekistan. Retrieved from <https://stat.uz>
11. Kun.uz. (2025). Foreign direct investments in Uzbekistan increased by over 50% in 2024. Retrieved from <https://kun.uz>
12. Innovation.gov.uz. (2024). O'zbekiston Innovatsion rivojlanish agentligining strategik yo'nalishlari va innovatsion loyihalar statistikasi. Retrieved from <https://innovation.gov.uz>